

Výstava *Labyrintem normalizace. Židovská obec jako zrcadlo většinové společnosti*

Praha, Židovské muzeum, Galerie Roberta Guttmanna, 6. 4. 2017 – 28. 1. 2018, kurátor Martin Šmok. (Katalog k výstavě, Židovské muzeum v Praze, 2017, 111 s.)

Nová krátkodobá výstava Židovského muzea v Praze, která vznikla ve spolupráci s Ústavem pro studium totalitních režimů a Archivem bezpečnostních složek, představuje u příležitosti čtyřicátého výročí vzniku Charty 77 mikrosvět židovské komunity v letech 1969–89. Výstava a stejnojmenný katalog v české i anglické verzi předkládá návštěvníkům i badatelům z řad odborné veřejnosti konkrétní případy působení státních orgánů proti židovské komunitě na základě málo známých archivních dokumentů. Ty jsou doplněny fotografiemi i několika artefakty ze soukromých sbírek.

Návštěvníci výstavy mají možnost procházet temným labyrintem, kde se na několika místech musí při průchodu mezi jednotlivými částmi výstavy sehnout. Výtvarné a prostorové řešení interiéru tak vtahuje návštěvníka do ponurého normalizačního období, které navíc díky průhledům mezi stěnami labyrintu umožňuje návštěvníkovi nejen sledovat ostatní přítomné, ale také v náznacích zažít pocit „být sledován“.

Normalizační období po invazi armád Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 bylo charakteristické snahou režimu obrátit se zpět k budování reálného socialismu v duchu zvolání Gustava Husáka z XIV. sjezdu KSČ v květnu 1971,

kteřý jasně vyzval k následování velkého spojení – Sovětského svazu. Pod dozorem sovětských okupačních vojsk se měla společnost navrátit zpět k „normálu“ a plně přijímat autoritu jedné vládnoucí politické moci, která neskrývaně vyzývala ideologii socialismu po vzoru sovětské propagandy.

V rámci mocenského aparátu i mezi jednotlivými československými komunisty se brzy začala šířit nová vlna antisemitismu. V porovnání s obdobím počátku padesátých let, kdy vyvrcholila antisionistická kampaň vykonstruovaným procesem se skupinou osob židovského původu v čele s Rudolfem Slánským, se v období normalizace státní orgány plně soustředily na podrobné monitorování činnosti židovské komunity prostřednictvím své agenturní sítě. Ve sledovaném období se židovské obce, podobně jako církve, dostaly pod soustavný tlak státních orgánů, které měly za cíl rozbít pluralitu společnosti na základě systematické kontroly, prověrek a diskriminačních nařízeních. Sionismus byl historicky opakovaně interpretován jako univerzální viník mnoha problémů a sionisté byli i v období normalizace označováni například za spojence nacistů, kteří prostřednictvím evropských Židů ovládali protisocialistická povstání. Popírání antisemitismu se naplno projevilo už koncem šedesátých let, kdy novinář Rudého práva František J. Kolár vydal knihu *Sionismus a antisemitismus*. Antisemitická propaganda se brzy projevila v nejrůznějších aspektech života židovské komunity na celém československém území.

Kurátor výstavy Martin Šmok v úvodních kapitolách katalogu připomíná, že téma židovské komunity v letech 1969–89 nebylo zatím souhrnně zpracováno a výstava tak pracuje s dílčími pohledy

a hodnoceními. V rámci jedenácti kapitol jsou představeny nejzajímavější části mozaiky, které sestávají výpověď o zkušenostech židovských obcí s normalizačním režimem. Posedlost StB a Úřadu státního dohledu nad církvemi a náboženskými společenstvími sionisty a sionismem vyústila v infiltraci členů židovské obce pomocí sítě agentů, kteří měli narušovat soudržnost společenství a omezovat kontakty československých Židů se zahraničními organizacemi. Výstava připomíná sestavování seznamů osob „židovského původu“ v rámci akce PAVOUK, během které se oživila definice sionistů podle nacistických rasových zákonů. Židovská obec je v labyrintu normalizace ukázána pod drobnohledem StB od přímého sledování běžného každodenního života v židovské komunitě (oslava svátků i soukromých setkávání), po monitorování činnosti židovské mládeže během akce GENERACE, až po snahu o ovládnutí vrcholných orgánů všech židovských obcí.

Působivé jsou fotografie z fondu Svazkové agendy Správy sledování Archivu bezpečnostních složek i materiály ze svazků spolupracovníků StB, které názorně demonstrierují zvrácenost StB, která opakovanými výsledky a předvolávanými trvale zasahovala do životů lidí z židovské komunity. Některé z nich StB přesvědčila ke spolupráci a poskytování informací, jiní donášet odmítali a další se předávané informace snažili sdílet s širokým okruhem známých, aby nikoho konkrétního nepoškodili. Způsob nátlaku StB je zřejmý například z dochovaného osobního svazku agenta Tomáše, ve kterém si můžeme přečíst: „Ihned v úvodu schůzky KTS TOMÁŠ sdělil, že má jisté nervové potíže, které jsou způsobovány tím, že má poskytnout

informace o činnosti židovské mládeže.“ Po soustavném nátlaku StB i finanční odměně se stal z agenta Tomáše činný a dle hodnocení StB důvěryhodný tajný spolupracovník. Výstava se nesnaží jmenovat a dohledat všechny agenty působící v židovské obci, ale spíše dát nahlédnout do způsobů práce StB v komunitě. I když se autor nepouští do ostré konfrontace s třeba i žijícími tajnými spolupracovníky StB z židovské obce, zájemci o důkladnější analýzu mohou nalézt odpovědi v odkazech na dochované archivní materiály.

Další část výstavy se skládá z medailonků signatářů Charty 77, kterých sice v židovské komunitě nebylo mnoho, ale přesto se stali záminkou pro napsání článku *Ztroskotanci a samozvanci*, publikovaném v *Rudém právu* 12. ledna 1977, kde se můžeme dočíst, že Charta 77 byla vytvořena „na objednávku antikomunistických a sionistických centrál“. V dalším bloku dává autor výstavy do kontrastu oficiální a neoficiální literaturu, kde proti sobě ve dvou vitrínách stojí oficiální anti-semitská literatura a neoficiální publikace například ze samizdatové edice Alef, která vznikla na počátku osmdesátých let s cílem systematicky se zabývat judaismem. Pozornosti kurátora neušlo ani soustavné ničení židovských památek, hřbitovů a synagog po celém československém území, které se stalo výmluvným svěděním o destruktivní síle působící na židovské společenství i v nezapadlejších koutech československého státu. Velkou výpovědní hodnotu mají dlažební kostky z pražské peši zóny, na jejichž výrobu posloužily jako materiál židovské náhrobky.

Výstava i přes své specifické zaměření na židovskou obec ukazuje, že téma židovství a židovských obcí během normalizace

má mnoho co říci o obecném jednání státních orgánů i jednotlivců v období československé normalizace. Zrcadlo, které je většinové společnosti nastaveno, ukazuje nejen na historický fenomén antisemitismu, ale přináší také zprávu o atmosféře režimu, který ostře vystupoval proti často uměle vytvářeným protivníkům. Ačkoliv je výstava dle úvodního přiznání kurátora Martina Šmoka snahou zveřejnit alespoň dílčí pohledy na židovskou komunitu

ve sledovaném období, nabízí plastickou výpověď židovské komunity v období normalizace, která v mnohém koresponduje se zkušenostmi většinové společnosti. Členové židovských obcí čelili, i když v jiné intenzitě, podobným dilematům a v jejich příbězích najdeme nejen příklady utlačované menšiny, ale také příklady malých vítězství nebo naopak velkých morálních selhání.

Hana Doležalová